

Владимир М. Вулетич¹
Универзитет у Београду, Филозофски факултет,
Одељење за социологију
Београд (Србија)

316.4::[616.98:578.834

050.432“2020“

Уводник

Примљен 24/09/2020

Прихваћен 24/09/2020

doi: [10.5937/socpreg54-28536](https://doi.org/10.5937/socpreg54-28536)

РЕЧ УРЕДНИКА

Пандемија COVID-19 - која је крајем 2019. године почела да се шири из Кине, а већ у пролеће 2020. године се проширила на читав свет, изазвала је, у ери глобализације, незапамћене промене у свим сферама друштвеног живота и зауставила, успорила или изменила епохалне процесе за које се чинило да су неповратни. То је пробудило мноштво интелектуалних, економских и политичких реакција широм света (Matthewman and Huppertz 2020; Will, 2020). Занимало нас је да ли су те реакције униформне или постоје разлике у виђењу и покушајима да се одговори на изазов глобалне претње. Већ на основу првих медијских извештаја било је јасно да постоје различити одговори на универзалну претњу и да они зависе, пре свега, од политичких и друштвених чинилаца. У том смислу испитивање чинилаца који доводе до различитих одговора на универзалне изазове је социолошка тема *par excellence*. Из тог разлога је професор Шуваковић предложио да један број *Социолошког иреџлега* буде посвећен питању како се у различитим деловима света људи и друштва суочавају са пандемијом и како покушавају да санирају њене последице.

Првобитно је замишљено да позовемо колеге које лично познајемо и да их замолимо за осврте на ситуацију у њиховим земљама. Након што смо од колега Рафаела Васкеза (Rafael Vázquez-García) са Универзитета у Гранади (Шпанија) и проф. Шела Магнусона (Kjell Magnusson) из Упсале (Шведска) добили позитивне одговоре на ову иницијативу, охрабрени смо да наставимо даље². Позване су колеге широм света преко Светске социолошке организације (ISA) и преко Европске социолошке организације (ESA), а упућени су позиви и преко мреже Српског социолошког друштва (ССД). Први текстови су почели да пристижу почетком јуна 2020. године, а број је морао да буде закључен крајем септембра. У том периоду је стигло 25 текстова, а у овај избор укључена су 22 текста. Осам текстова написали су аутори из иностранства, а остале аутори из Србије.

---

¹ vvuletic@fbg.ac.rs

² Стицајем околности, ниједан од поменутих колега није стигао да напише текст, али остаје наша захвалност што су у преломном моменту показали интерес и добру вољу и тиме нам дали подстрек да наставимо даље у реализацији ове идеје.

Стога, уместо првобитног плана да овај број буде структуриран према географским областима³, одлучили смо да га структурирамо према областима друштвеног живота о којима су аутори писали, без обзира на земљу из које су текстови пристигли. Изузетак представља текст професора Јанса (Jens Stilhoff Sörensen) који се односи на Шведску, земљу која је од почетка пандемије представљала својервстан контролни случај, јер у њој готово да није било увођења посебних државних мера. Тај текст је издвојен и представља поглед на искуство Шведске у суочавању са епидемијом.

С обзиром на кратак рок за предају радова, као и на чињеницу да је реч о потпуно новој теми за коју влада велико интересовање у социолошкој заједници али се мало зна, нисмо очекивали велике теоријске пробоје већ, пре свега, скрупулозну дескриптивну анализу онога што се дешава. Ипак, упркос томе, добили смо неколико значајних радова који превазилазе уредничка очекивања, а остали се уклапају у високе научне стандарде које су обезбедили, између осталог, и веома пажљиви рецензенти којима се посебно захваљујемо на разумевању за релативно кратке рокове у којима су послали рецензије.

С обзиром да је позив био отворен, а тематски оквир широко постављен, пристигли текстови покривају различите области, али далеко од тога да је листа области исцрпљена.

Темат отварамо текстом професора Шуваковића, који се бави указивањем на појмовну конфузију око појма социјална дистанца. Он указује на погрешно тумачење овога појма који се у социологији користи готово читав век и који има јасно одређено значење које упућује на удаљеност друштвених група, а не на физичку удаљеност између појединаца на коју се мисли када се овај појам користи током извештавања о пандемији. Посебно интересантна у овом тексту је претпоставка да није реч о случајној, већ о идеолошкој мотивисаној „омашци” која нормализује промену слике стварности оправдавајући друштвене неједнакости које настају у ери пандемије и промене образаца друштвености.

Након овог појмовно-методолошког разграничења прелази се на садржинске осврте на тему.

Низ тих текстова отвара прилог професора Јовића, који представља целовит осврт на кључне теме и дебате које је пандемија отоворила у интелектуалној јавности. Питања односа безбедности и слободе, улоге и способности државе да се носи са оваквим проблемом и ризиком да неуспех у одговору на тај изазов може довести до слома постојећег система. Отуда као посебно важно питање издвајамо оно које се тиче отворености и спремности човечанства да прихвати могућност преношења државног суверенитета на наднационалне и локалне нивое.

Први део зборника посвећен је радовима који говоре о погледу јавности на пандемију.

---

³ Свесни смо да наш часопис није глобално атрактиван јер није високо рангиран на светским листама часописа. Веровали смо, међутим, да ће бављење овом темом и позивом ауторима из света подићи ниво цитираности и помоћи да у будућности часопис Српског социолошког друштва уђе у круг светски утицајних социолошких часописа.

Колеге из Грчке, Цакелис (Tsekeris) и Зери (Zeri), проблематизују уобичајен поглед на пандемију коју виде не као природну, већ као друштвену појаву с обзиром да је њено ширење плод глобализације. С обзиром да глобализацију схватају као умрежено друштво у коме кључну улогу имају медији, њихов фокус и јесте, пре свега, на улози медија у моделирању информационах система националних влада и формирању перцепције јавног мњења о пандемији и припремању јавности за прихватање нове реалности.

Суочавање са недовољно познатом појавом и неизбежан страх који прати ширење заразних болести изазива фрустрације и стрес. Механизми којима појединци покушавају да превазиђу ова непријатна психичка стања у фокусу су пажње Мирјане Вуксановић. Она налази да су такозване теорије завере један од начина на који људи покушавају да превазиђу когнитивну дисонанцу као извор напетости. Поред тога, њен текст нас подсећа на најважније теорије завере које су се појавиле у вези са овом пандемијом.

Ширењу теорија завере погодују медији, а посебно таблоиди, о чему пишу Зоран Јевтовић и Предраг Бајић. На основу анализе насловних страна штампаних медија у Србији, они закључују да постоји разлика између дневних листова који су постављали озбиљна питања и таболида који су пандемију схватили као спектакл. Не водећи рачуна о друштвеним последицама, таблоиди тривијализују опасност од пандемије и својим сензационалистичким приступом шире већ присутну конфузију у јавном мњењу.

Когнитивна дисонанца, коју поспешује амбивалентан однос медија према пандемији, утицала је и на субјективно поверење међу људима и на поверење у државу и здравствени систем. Два текста се баве овим питањем. Оба су ослоњена на емпијска истраживања и оба су компаративне студије.

Нина Павловић и Јасмина Петровић посебну пажњу посвећују интерсубјективном поверењу од кога зависи солидарност и сарадња, које су од круцијалне важности у кризним ситуацијама. Податке добијене онлајн анкетом пореде са резултатима доступних истраживања – Европске студије вредности (EVS, 2017) и Европског друштвеног истраживања (ESS, 2018).

Поверење у здравствени систем и вредности од којих то поверење зависи испитује колегиница Павловић Виноградац. Своје резултате базира на подацима упоредног истраживања које је спровела онлајн анкетом на пригодном узорку ученика средњих школа у Босни и Херцеговини, Хрватској и Србији.

Посебну целину чине два текста која у фокус пажње постављају биополитичка питања.

Веселин Митровић констатује да се актуелна пандемија као и сличне катастрофе дефинишу као болест и тиме спуштају ниво нормалног функционисања човечанства. У том смислу биотехнолошки одговор на такву ситуацију може имати и ефекат подизања капацитета и функција људи изнад статистички нормалног просека за људску врсту, односно може имати ефекат побољшања људске врсте.

Колегиница Тијана Перић Дилгенски испитује тезу да је биополитички инжењеринг током ове пандемије условљен економском рачуницом. Тиме је, сматра она, огољена неолиберална економска логика, па се појавила потреба за осмишљавањем

нове економске парадигме која ће кореспондирати са демократским начином управљања кризама уместо популистичког модела који је сада на делу и који се базира на ширењу страха.

На ову врсту анализа надовезује се текст колегинице Оливере Марковић Савић у коме се тврди да је криза изазвана пандемијом довела до повећања улоге државе и посебно њених репресивних апарата. Она сматра да би овако оснажену позицију државе и јачање политичке воље за решавање криза требало искористити и употребити за решавање сличних глобалних проблема као што је еколошка криза. Мада остаје недоречено питање да ли државе могу да решавају велика глобална питања, значајно је отварање питања улоге државе у дефинисању и решавању оваквих питања.

Три рада у овом темату су посвећена правним аспектима кризе. Први се бави питањем заштите личних података, других питањем заштите конкуренције, а трећи заштитом људских права.

У првом тексту колегиница Ана Човић отвара питање да ли је људско достојанство слободног човека жртвовано зарад политичких и финансијских интереса појединаца и интересних група. Убрзани развој дигиталних технологија учинио је актуелним питање заштите приватности и личних података, нарочито у периоду глобалне пандемије и појаве мобилних апликација за праћење контаката оболелих.

У другом тексту колегиница Ракић доводи у везу ширење лажних вести и проблем конкуренције и поставља питање да ли ЕУ треба да се бави заштитом конкуренције, да би спречила велике компаније и дигиталне платформе да се кроз њихове канале шире лажне вести везане за пандемију. Њен одговор је да ове компаније не стварају садржај, па ни лажне вести. Оне само привлаче кориснике својим системом друштвеног умрежавања и дигиталних платформи, па у том смислу ЕУ не би требало да се бави питањем конкуренције везано за њих.

Колега Дејан Мирковић отвара изузетно важну дилему да ли у време пандемије држава има право да забрањује јавне скупове и протесте да би штитила јавно здравље. Мада се његов текст бави специфичном ситуацијом која је трајала за време литија у Црној Гори, овде се начелно отвара питање да ли су важнији слобода и демократија или здравље. Ово питање се на сличан начин могло поставити и да су као примери узети протести у Хонг Конгу, Француској, САД итд., а могло би се отворити и у свакој другој земљи у којој део популације организовано наступа против репресивних мера државе у време трајања пандемије.

Посебну област чини серија текстова који се односе на последице које пандемија оставља на свакодневни живот, укључујући економске мреже, породичне праксе, промене у начину живота и промене у понашању појединаца.

Професор Мугано (Gift Mugano) из Јужноафричке Републике указује на економске последице које је пандемија оставила на афричком континенту. У први план истиче економску рецесију, смањење обима трговине и ограничења у финансијским токовима. Због укључености у глобализацијске токове Африка није имуна на глобалне изазове, тако да су економске активности повезане са разменом са иностранством, као што су туризам, извоз роба и услуга, међународне финансијске трансакције и са њима повезане локалне активности доживеле пад који је афричке економије

одвео у рецесију која је поништила економске добитке остварене у последњој деценији. Да би се заштитила, овај аутор тврди, Африка мора да пронађе адекватне стимулативне пакете за своју природу.

У коауторском раду, група аутора (Iwara, Musvipwa, Amaechi и Raselekoane) фокусира се на последице које су заштитне мере које је увела држава имале за сеоска домаћинства у Африци. Они истичу пет основних врста проблема: ограничен приступ неопходним намирницама и води; ограничен приступ здравственим услугама, ограничене економске активности и немогућност да се заради неопходан новац; депресија и фрустрације услед страха од вируса и, не најмање важно, насиље у породици. Аутори сматрају да су, пре увођења ових мера, доносиоци одлука морали да анализирају и последице које оне остављају на сеоска домаћинства.

О променама породичних пракси у условима пандемије на основу емпијских налаза пишу колегинице Чикић и Билиновић Рајачић. Оне указују да је под утицајем пандемије и мера које се предузимају дошло до промена, али не у свим породицама и само спорадично. Промене до којих је дошло делимично су спонтане, а делимично плански спроведене. Кључни налаз је да су промене, тамо где су се дешавале, зависиле од претпандмијских навика и професионалних улога партнера.

У тексту „Социоурбани аспекти пандемијске кризе” колегинице Божиловић и Петковић баве се питањем да ли ће пандемија дугорочно утицати на свакодневни живот у смислу одлуке грађана да замене градску за сеоску средину која делује безбедније. Упркос неким најавама, рурализација друштва и пражњење градова није, по њиховом мишљењу, тренд који би могао добити веће и трајније размере.

Анализирајући промене у свакодневном животу, поменути текстови се баве друштвеним трендовима. Наредна три текста се баве прилагођавањем појединачна на „нову реалност” односно на мере које намеће држава у циљу смањења ширења заразе.

Коауторски текст колега из Нигерије (Omobowale, Falase, Oyelade и Omobowale) је сведочанство да, упркос огромним последицама и великом броју заражених, људи у овој афричкој земљи прилагођавају своје понашање не на начин на који би то желеле власти, већ на начин на који они сами интерпретирају ситуацију и мере које се уводе.

Слична искуства преноси и колега Саути (Christian Sauti) из Зимбабвеа. Заједничко за њихова искуства је то што су се људи прилагодили новонасталој ситуацији тако што првенствено воде рачуна да обезбеде личну егзистенцију, било тако што су почели да у кућној радиности израђују маске које нису потребног квалитета али су јефтине или тако што у предузећима краду средства за хигијену и средства заштите на раду уведена ради заштите од ковида. Колега из Зимбабвеа се зато бави питањем шта, између осталог, синдикати могу да ураде на дисциплиновању запослених.

Напоследку, али свакако не најмање интереснтно и занимљиво је питање како појединци реагују, односно какви су психолошки одговори на мере које су увеле државе. На основу резултата истраживања, које је почетком априла 2020. године спроведено на 700 испитаника у државама Делхи и Харјана (Индија), колегиница Гадаи (Pradeepika Gadai) указује и покушава да психолошким теоријама објасни промене до којих је довела самоизолација и остале мере са којима су појединци били суочени.

Већ је раније речено да текст колеге Јанса критички говори о специфичној ситуацији у Шведској. Шведска у том смислу представља контролни случај, па је из тог разлога овом примеру посвећено више пажње.

Број закључујемо, онако како смо и почели, отвореним питањем и позивом на промишљање о ономе што нам се догађа. У том смислу текст Стефана Јанковића делује инспиративно у циљу запитаности да ли ова пандемија „подрива модерност, институције суверенитета, геополитичке и политичке економије”. Он је, истовремено, позив на промишљање стварности из другачијих парадигми, али и позив на размишљање како обликовати нову нормалност.

Управо је основна идеја овог темата и била да читаоце суочимо са питањем да ли друштвену енергију треба усмерити на повратак пређашњој нормалности или је пак ово прилика за обликовање нове нормалности.

Vladimir M. Vuletić¹
University of Belgrade, Faculty of Philosophy,
Department of Sociology
Belgrade (Serbia)

Editorial

FROM THE EDITOR

The COVID-19 pandemic, which broke out in China in late 2019, and as early as spring 2020 spread all over the world, in the era of globalisation caused unprecedented changes in all spheres of social life and suspended, slowed or altered earth-shattering processes which had appeared to be irreversible. This prompted a multitude of intellectual, economic and political reactions worldwide (Matthewman and Huppertz, 2020; Will, 2020). We were curious to learn whether these reactions were unison or there were some differences in terms of views and attempts to respond to the challenge of a global threat. From the very outset, media reports made it clear that there were different manners of responding to the universal threat and that those responses primarily depended on political and social factors. In this sense, investigating factors which lead to various responses to universal challenges is a sociological issue *par excellence*. This is the reason why Professor Šuvaković suggested that one issue of the *Sociološki pregled / Sociological Review* should be dedicated to the topic of how people and societies in different parts of the world were dealing with the pandemic and trying to rectify its consequences.

The original idea was to contact our colleagues whom we know personally and ask them to present situations in their respective countries. Once our colleagues Rafael Vázquez-García of the University of Granada (Spain) and Kjell Magnusson from Uppsala (Sweden) agreed to this initiative, we were encouraged to proceed². Our colleagues throughout the world were sent invitations to participate via the International Sociological Association (ISA) and the European Sociological Association (ESA), as well as via the network of the Serbian Sociological Society Association (SSA). In early June 2020, the first texts started coming in and the issue had to be closed by the end of September. During this period, we received 25 papers, of which 22 were included in this collection. Eight papers were written by foreign authors while the rest of them were written by Serbian authors.

Therefore, instead of the original plan for this issue to be structured per geographical area³, we decided to form a different structure, i.e. to structure it per area of social life,

---

¹ vvuletic@f.bg.ac.rs

² Incidentally, neither of the mentioned colleagues managed to write their papers but we remain grateful to them for having shown interest and good will at a crucial time, thus motivating us to continue with the realisation of this idea.

³ We are fully aware that our journal does not have a global appeal because it does not rank high among world's top journals. Nevertheless, we believed that by dealing with this topic and inviting

about which our contributing authors wrote, irrespective of the country from which papers came from. The exception was the paper by Professor Jens Stilhoff Sørensen, who wrote about the situation in Sweden, the country which from the earliest stages of the pandemic stood for a certain “case-control” because in this country almost no special measures were introduced by the state. This paper is separate from others and shows Sweden’s experience in facing the pandemic.

Given the short notice for submitting papers, as well as the fact that this topic is entirely new, and that there is immense interest within the sociological community, but very little knowledge of it, we did not expect any major theoretical breakthrough. What we expected instead was a scrupulous descriptive analysis of what has been happening. Nevertheless, we received several very important papers which exceed the editorial team’s expectations, whereas other papers meet high scientific standards, which, *inter alia*, have been ensured by meticulous reviewers, to whom we extend our special thanks for being so understanding regarding relatively tight deadlines within which they sent their reviews.

Bearing in mind that this was an open invitation and that the boundaries were very wide in terms of topics, the submitted papers cover different areas. However, the list of topics is far from exhausted.

This special issue begins with the paper by Professor Šuvaković. The paper deals with the subject of terminological confusion regarding the term “social distance”. He notes that there is an erroneous interpretation of this term, which has been used in sociology for almost a full century and has a clear and specific meaning, indicative of distance among social groups rather than physical distance among individuals referred to when this term is used in reports on the pandemic. What is particularly interesting in this paper is the hypothesis that this is by no means a chance “slip” but rather that this is a case of an ideologically motivated “error”, which attempts to normalise a changed image of reality by justifying social inequality occurring in the time of the pandemic and changed patterns of socialising.

Following this terminological-methodological delineation, we move on to the content that provides reviews of the subject topic.

The contributing paper by Professor Jović opens an array of papers. Professor Jović’s paper is a comprehensive review of the key topic and debate the pandemic raised within intellectual circles. The issues of the relationship between safety and freedom, roles and capabilities of the state to deal with an issue of this magnitude and risks of failure to respond to this challenge may lead to a breakdown of the existing system. Hence, an especially important matter is singled out, the matter which regards openness and readiness of mankind to accept the possibility of transferring sovereignty of the state on to supranational and local levels.

The first part of this collection is dedicated to the papers analysing ways in which the public perceives the pandemic.

Colleagues from Greece, Tsekeris and Zeri, problematize the common view of the pandemic, which they see not as being a natural phenomenon but a social one, given that its spread is a fruit of globalisation. Bearing in mind that they see globalisation as a

---

authors from all over the world, our citation rates would go up and help the journal of the Serbian Sociological Society Association acquire a position among world’s influential sociological journals.

networked society in which the crucial role is played by the media, their focus is primarily on the role of the media in modelling information systems of national governments in forming the public opinion regarding perception of the pandemic and preparing the public for accepting the new reality.

Facing a scarcely known phenomenon and inevitable fear, which is inseparable from the spread of infectious diseases, causes frustration and stress. Mechanisms used by individuals in an attempt to overcome these uncomfortable mental states is an issue on which Mirjana Vuksanović focuses. She believes that the so-called conspiracy theories are one of the ways in which people are trying to overcome the cognitive dissonance as a source of tension. Furthermore, her paper reiterates the most significant conspiracy theories which have emerged with relation to this pandemic.

The media, tabloids in particular, encourage the spread of conspiracy theories, which is an issue discussed by Zoran Jevtović and Predrag Bajić. Based on an analysis of front pages of Serbian printed media, their conclusion is that there is a difference between daily newspapers, which raised some serious issues, and tabloids, which see the pandemic as a show. Without any regard for social consequences, tabloids trivialise dangers posed by the pandemic and with their sensationalist approach, they proliferate already existing confusion in the public opinion.

The cognitive dissonance, prompted by the ambivalent view of the pandemic held by the media, affected subjective trust among people and trust in the state and the healthcare system. There are two papers dealing with this matter. Both of them rely on empirical research and they are both comparative studies.

Nina Pavlović and Jasmina Petrović dedicate their attention particularly to inter-subjective trust, upon which solidarity and collaboration are dependent, which are crucial in crisis situations. They compared data obtained through an online survey with results of available research conducted by the European Values Study (EVS, 2017) and the European Social Survey (ESS, 2018).

Trust in the healthcare system and values on which this trust depends is investigated by our colleague Pavlović Vinogradac. Her results are based on data obtained from the comparative research conducted via an online survey on a suitable sample of high-school students in Bosnia and Herzegovina, Croatia and Serbia.

Two papers with the focus on biopolitical matters constitute a separate segment.

Veselin Mitrović acknowledges that the current pandemic, just as with similar disasters, is defined as a disease, and in this manner they reduce the extent of the normal functioning of mankind. In this respect, the biotechnological response to such situation, may also have an effect on elevating human capacities and functions above the normal average for human species, i.e. it may have an effect on the enhancement of human species.

Our colleague Tijana Perić Dilgenski investigates the hypothesis that during this pandemic, biopolitical engineering has been conditional upon financial calculations. Thus, she believes, the neoliberal economic logic is exposed and consequently there is a need to devise new economic paradigms, which will reflect democratic ways of crisis management, rather than the populist model, which is currently applied and based on fearmongering.

A form of continuation of this analysis is the paper by our colleague Olivera Marković Savić, in which she states that the crisis resulting from the pandemic has led to higher stakes

raised by the state, especially in terms of its apparatuses of repression. She claims that thus empowered position of the state and strengthened political will to resolve crises should be utilised and used for resolving similar global problems, such as the environmental crisis. Although the issue of whether states may resolve major global issues remains sketchy, it is important that the question of the state's role in defining and resolving such matters has been raised.

Three papers in this special issue are dedicated to legal aspects of the crisis. The first paper deals with personal data protection, the second with the protection of competition, and the third with the protection of human rights.

In the first paper, our colleague Ana Čović raises the issue of whether human dignity of free man has been sacrificed for the purpose of political and financial interests of certain individuals and interest groups. The intensive development of digital technologies has made the issue of privacy and personal data protection topical, especially in the period of this global pandemic and emergence of mobile applications for monitoring the contacts of infected persons.

In the second paper, our colleague Rakić makes a connection between the spread of fake news and competition-related problems, and also raises the issue of whether the EU should deal with the protection of competition for the purpose of preventing large companies and digital platforms from spreading fake news about the pandemic through their channels. Her answer is that these companies do not create content and accordingly they do not create fake news. The only thing they do is attract new users through their systems of social networking and digital platforms. In this context, the EU should not be dealing with relative issues of competition.

Our colleague Dejan Mitrović discusses a very important dilemma: in the time of the pandemic, does the state have the right to prohibit public gatherings and protests for the sake of protecting public health? Although his paper deals with a specific situation that occurred in Montenegro during religious litanies the overall issue raised here is whether freedom and democracy take precedence over health. This matter could similarly be discussed if protests in Hong Kong, France, the US, etc. had been taken as an illustration, and the same issue could be raised in any other country in which a portion of the population took an organised approach to fighting repressive measures imposed by the state in the time of the pandemic.

A separate segment is a series of papers which deal with consequences that the pandemic has on everyday lives, including economic networks, family rituals, changes in lifestyles and changes in the behaviour of individuals.

Professor Mugano (Gift Mugano) from the Republic of South Africa draws attention to economic consequences which the pandemic has left on the African continent. What he particularly points out is economic recession, smaller trade volumes and limited financial flows. Being included in globalisation processes, Africa is not immune to global challenges so relative economic activities, which are connected with foreign exchange, such as the tourism sector, export of commodities and services, international financial transactions and relative local activities, declined. This resulted in African economies falling into economic recession, which wiped out economic gains of the last ten years. In order to protect itself, Africa needs, according to the author, to find appropriate incentive measures for its economy.

The paper co-authored by Iwara, Musvipwa, Amaechi and Raselekoane focuses on the consequences of the protection measures introduced by the states had on rural households in Africa. They point out five major types of problems: limited access to necessary food and water; limited access to healthcare services, limited economic activity and impossibility of earning much needed money; depression and frustration resulting from the fear of virus and, last but not the least, domestic violence. The authors believe that prior to introducing these measures, decision-makers also had to analyse consequences which the measures would have on households in rural areas.

Our colleagues Čikić and Bilinović Rajačić wrote a paper on changes in family rituals in the time of the pandemic, which they based on empirical findings. The authors note that as a result of the pandemic and undertaken measures, some changes occurred but not in all families, and only sporadically. Changes which occurred were in part spontaneous and in part deliberately implemented. The key finding is that changes, where they actually occurred, depended on pre-pandemic habits and professional roles of partners.

In their paper entitled *Socio-urban Aspects of the Pandemic Crisis in Serbia*, our colleagues Božilović and Petković deal with the issue of whether the pandemic will affect everyday lives in the long-run in terms of urban population deciding to move from urban to rural areas which seem to be safer. Despite some indications to the effect that the society is being ruralised and cities counterurbanised, in their view, this trend could finally acquire a much larger and longer lasting scale.

The said papers deal with social trends, while analysing changes in everyday lives. The following three papers deal with individuals adjusting to the “new reality”, i.e. measures imposed by the state for the purpose of minimising the spread of the pandemic.

The paper co-authored by our colleagues from Nigeria (Omobowale, Falase, Oyelade and Omobowale) confirms that despite massive consequences and large numbers of infected persons, people in this African country adapted their behaviour not in the manner state authorities would have wanted them to but in the manner in which they personally interpreted the situation and introduced measures.

Similar experiences are described by our colleague Christian Sauti from Zimbabwe. What they experiences have in common is that people adapted to new circumstances by primarily ensuring their livelihood, be it by sewing home-made face masks which do not satisfy necessary requirements in terms of quality (but are cheap) or by stealing from business premises of companies hygiene products and personal protection equipment, introduced for the purpose of protection against COVID-19. Therefore, our colleague from Zimbabwe, among other issues, deals with the issue of what trade unions could do in order to make sure employees behave in a disciplined manner.

Finally, last but by no means less interesting and compelling is the issue of how individuals react, i.e. what psychological responses to the measures imposed by states are. Based on the results of the research, conducted on the sample of 700 respondents in Delhi NCR and Haryana state (India) in early April 2020, our colleague Gadai (Pradeepika Gadai) insists on psychological theories and tries to use them in order to explain changes resulting from self-isolation and other measures faced by individuals.

It has already been noted that the paper by our colleague Jens Stilhoff Sörensen speaks in critical terms of the situation in Sweden. In that sense, Sweden serves as a control case, which is the reason why more attention is dedicated to this example.

We close this issue in the same way in which we opened it, with the open question and invitation to reflect on what is happening to us. In this regard, the paper by Stefan Jan-ković is very inspiring so as for us to ponder whether this pandemic “undermines modernity, institutions of sovereignty, geopolitical and political economy”. At the same time, he invites us to ponder on reality from the perspectives of different paradigms but also encourages us to think about how to shape the new normalcy.

The main idea of this special issue was specifically to face our readers with the question of whether social energy should be aimed at returning to former normalcy or whether, instead, this provides an opportunity to shape a new normalcy.

REFERENCES / ЛИТЕРАТУРА

- Matthewman, S. and Huppatz, K. (2020). A Sociology of Covid-19. *Journal of Sociology*, Sage. <https://doi.org/10.1177/1440783320939416>
- Will, C. (2020). ‘And breathe...?’ The sociology of health and illness in COVID-19 time. *Sociology of Health and Illness*, 42 (5), 967-971. <https://doi.org/10.1111/1467-9566.13110>